

Egzystencjały i metalogi.

Kilka słów wprowadzenia do *Wiedz niekonwencjonalnych*

Najnowsze wydanie czasopisma „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Arte et Educatione” nosi tytuł *Wiedze niekonwencjonalne*. Został on zapożyczony z tematu dziewiątej edycji festiwalu Wydział Sztuki w Mieście, którego miałem przyjemność być kuratorem w październiku 2020 roku we współpracy z Krzysztofem Siatką. Nawiązując do debat trwających w sztuce obszaru euroatlantyckiego co najmniej od drugiej połowy lat 80. XX wieku, jako kuratorzy zapytaliśmy o poznawczy potencjał praktyk twórczych i kuratorstwa, a do wspólnej refleksji w ramach projektu rezydencyjnego zaprosiliśmy osobliwy, interdyscyplinarny zespół artystów: choreografkę Iżę Szostak, dramaturga i reżysera Tomasza Węgorzewskiego oraz duet twórców wizualnych i doktorantów Wydziału Sztuki UP, Macieja Szczęśniaka i Sarę Piotrowską. Oprócz dyskusji fundacyjnych dla zwrotu edukacyjnego, który kształtuje myślenie o kreatywności bez mała od trzydziestu lat, kontekst dla omawianego wydarzenia wyznaczały dwa czynniki oddziałujące na bieżące życie akademickie w Polsce. Mowa tu, z jednej strony, o coraz wyraźniejszej tendencji, aby umacniać – w duchu dbałości o społeczne oddziaływanie nauk humanistycznych – związki pomiędzy działalnością badawczo-dydaktyczną na uniwersytetach a praktykami wiedzytwórczymi w polu sztuki i aktywnością publicznych instytucji kultury. O znaczeniu tej skłonności zaświadczać mogą teksty czołowych polskich humanistów, takich jak Ryszard Nycz, Agata Skórzyńska czy Ewa Domańska, a także przyrost badawczo-artystycznych inicjatyw czy organizacji, takich jak Centrum Badawcze HAT przy Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu lub Kolektyw Kuratorski działający na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego (Nycz 2017: 18–40; Domańska 2017: 41–59; Skórzyńska 2017). Drugi ze wspomnianych czynników stanowiła niedawna reforma nauki i szkolnictwa wyższego. Jednym z jej rezultatów było bowiem wprowadzenie głębokich zmian w sposobie ewaluacji szkolnictwa twórczego i badań prowadzonych w szkołach projektowo-artystycznych. Przy okazji Wydziału Sztuki w Mieście oba zjawiska stały się pretekstami do tego, by poddać twórczej rewizji założenia zwrotu edukacyjnego i zastanowić się nad tym, jakie rodzaje wiedzy rzeczywiście generuje dziś sztuka, a także nad jej statusem w obrębie instytucji akademickich. Z kolei najnowszy numer „Studia de Arte et Educatione” dopełnia te wysiłki. Autorzy i autorki zawartych w nim tekstów dowodzą, że współczesne praktyki artystyczne czy kuratorskie nie

tylko skłaniają do namysłu nad problematyką „poza-estetyczną”, ale też stają się użyteczne jako narzędzia produkcji wiedzy.

W centrum uwagi dwojga pierwszych autorów znajduje się instytucja muzeum. W tekście *Listy do Jane* (2010) Simon Sheikh – dyrektor programu *art-based research* w londyńskim koledżu Goldsmiths – pisze o mediacji muzealnej jako praktyce o potencjale wiedzotwórczym, ale i narzędziu dystrybucji władzy i wiedzy. W swoim artykule Sheikh zastanawia się nad tym, w jakim stopniu odpowiedzialność za pedagogiczny wymiar działalności muzeów spoczywa na barkach artystów i kuratorów, a na ile stanowi efekt polityki kulturalnej, którą można potraktować jako czynnik zewnętrzny wobec procesu twórczego. Jego tekst stanowi zarazem zachętę do kontynuacji artystycznych i badawczych poszukiwań zapoczątkowanych pod koniec ubiegłego stulecia w ramach zwrotu edukacyjnego. W kolejnym tekście – *Chybiając do celu* – krytyczka i muzeolożka Martyna Nowicka opowiada się z kolei za spekulatywną refleksją nad historią muzeów. W artykule zestawia ze sobą dwie perspektywy badawcze – podejście kontrfaktualne i preposteryjne – w których muzeum jawi się jako soczewka, przez którą przyglądać się można dynamice szerokich zmian społecznych i stosunku ludzi nowoczesnych do modernizacji, a nie tylko zmianom artystycznym mód czy wartości estetycznych.

W drugiej sekcji numeru znajdują się teksty poświęcone konkretnym praktykom twórczym, które potraktować można jako komplementarne wobec nauki. Ich komplementarność jest tu rozumiana na dwa sposoby. Z jednej strony, sztukę traktuje się jako „inną” wobec naukowego dyskursu (a zwłaszcza tego w wydaniu obiektywizującym i pozytywistycznym). Z drugiej jednak strony, autorzy i autorki wskazują, że przez wzgląd na swą „inność” czy „obcość” sztuka może funkcjonować jako dobroczynny suplement nauki (czy, by rzecz ująć w języku platońskim, *pharmakon*). W tekście o twórczości Przemysława Branasza doktorantka Instytutu Sztuki PAN Anna Batko pokazuje, w jaki sposób artysta przejmuje w swojej twórczości strategię badawcze entografii, zarazem obnażając w swoich praktykach niektóre ich ograniczenia i dopełniając je zarazem. W obszernym wywiadzie rezydenci dziewiątej edycji Wydziału Sztuki w Mieście – Tomasz Węgorzewski, Iza Szostak, Sara Piotrowska i Maciej Szczęśniak – dyskutują natomiast o poznawczym potencjale improwizacji.

Dwa ostatnie teksty odnoszą się do tematu *Wiedze niekonwencjonalne* dwojako. Są one próbami refleksji nad poznawczym i pedagogicznym potencjałem praktyk w polu sztuki, a przy okazji ukazują poznawcze korzyści z autoetnografii. W artykule *Prywatne + dialekt = kapitał* (2008) kuratorka i członkini Instytutu Studiów Zaawansowanych w Berlinie Clémentine Deliss omawia relacje władzy i wiedzy w polu sztuki, odnosząc się do własnych prób ich (re)negocjowania w instytucjach wydawniczych i wystawienniczych. Z kolei w tekście *Krytyka i jej nauczanie* Justyna Ryczek – adiunktka w Wydziale Edukacji Artystycznej na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – czerpie z własnych doświadczeń, by ukazać socjotwórczy potencjał edukacji artystycznej, a w szczególności dydaktyki warsztatowej w zakresie krytyki sztuki.

W swoim eseju Clémentine Deliss przywołuje koncepcję metalogu Gregory'ego Batesona, by opisać specyfikę wiedzy tworzonej w polu sztuki. Jak pisze Bateson, „metalóg jest rozmową o problematycznej kwestii. W trakcie takiej rozmowy nie tylko dyskutuje się o problemie, ale także struktura całej rozmowy ujawnia się w odniesieniu do tego samego tematu” (Bateson 1972: 1). Wszyscy autorzy i autorki tekstów zawartych w niniejszym tomie zdają się podzielać ten właśnie sposób myślenia. Akcentują oni związek artystycznych badań i wszelkich poznawczych procedur z subiektywnym doświadczeniem, które pozwala weryfikować pretensje akademickich dyskursów do obiektywizmu i domniemanej neutralności. Zarazem zwracają jednak uwagę na autorefleksyjność współczesnych artystów – a także innych udziałowców pola sztuki – oraz przekonują, że ich wrażliwości na to, co subiektywne, nie sposób utożsamiać z radykalnym relatywizmem, postawą skrajnie antyracjonalną czy społeczną nieodpowiedzialnością. Żadna rozmowa – a w szczególności ta o metalogicznym charakterze – nie może odbywać się ostatecznie w pojedynkę, a by nawiązać komunikację z innym, należy zadbać najpierw o odpowiednie warunki.

W *Stosowanych sztukach społecznych* Artur Żmijewski przekonywał, że sztuka „ciągle produkuje pożyteczne procedury poznawcze”, pojęte jako „egzystencjalne algorytmy, których stosowanie pozwala przemierzać z otwartymi oczami struktury społeczne, wchodzić w miejsca ukryte i w prawdziwe relacje” (Żmijewski 2007: 20). Ufam, że teksty zawarte w niniejszym wydaniu „*Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Arte et Educatione*” mogą przysłużyć się do ożywczej aktualizacji rozpoznania Żmijewskiego, którego wizję artystycznej algorytmiki utożsamiam właśnie z batesonowskim metalogiem.

Arkadiusz Półtorak

Bibliografia

- Bateson, G. (1972). *Steps to an Ecology of Mind*. Nowy Jork: Ballantine Books.
- Domańska, E. (2017). *Sprawiedliwość epistemiczna w humanistyce zaangażowanej. Teksty drugie*, 1.
- Nycz, R. (2017). *Nowa humanistyka w Polsce: kilka bardzo subiektywnych obserwacji, koniektur, refutacji. Teksty drugie*, 1.
- Skórzyńska, A. (2017). *Praxis i miasto. Ćwiczenia z kulturowych badań angażujących*. Warszawa: Instytut Badań Literackich.
- Żmijewski, A. (2007). *Stosowane sztuki społeczne. Krytyka polityczna*, 11–12.